5. *Aruncus* L. — udatna *)

Aruncus LINNAEUS Opera Varia 259, 1758. — Syn.: *Spiraea* L. Sp. Pl. 489, 1753 p. p. min. — *Spiraea* L. sect. *Aruncus* (L.) SER. in DC. Prodr. Syst. Natur. 2: 542, 1825.

Vytrvalé statné byliny. Listy složené, trojeně 2—3 × zpeřené, bez palistů. Květy drobné, velmi četné, v úzkých a dlouhých, ± klasovitých hroznech, sestavených do velkých, jehlancovitých, koncových lat, jednopohlavné, zřídka oboupohlavné, dvoudomé nebo mnohomanželné. Češule mělce miskovitá; kališní lístky na bázi srostlé; korunní lístky bílé nebo žlutavě bílé, v poupěti svinuté; tyčinek 20—30, velmi dl., přirostlé k vnitřní straně češule; gyneceum ze (2—) 3 (—4) plodolistů, stylodia koncová, blizny paličkovité. Plody (měchýřky) volné, po 3 (zřídka po 2 nebo 4) v nicím souplodí, podlouhlé, suché, většinou dvousemenné, na břišním švu popř. také v nejhořejší části hřbetní strany se otvírající. Semena v obrysu podlouhle vřetenovitá až čárkovitě kopinatá, ± plochá, na okraji s kožovitým lemem. — Asi 6—8 druhů v mírném pásu Eurasie a Severní Ameriky (těžiště rozšíření ve v. Asii); v Evropě jen jeden druh. — Entomogam. Alogam.

1. *Aruncus vulgaris* RAFIN. — udatna lesní

Tab. 97/3

Aruncus vulgaris RAFINESQUE Sylva Tellur. 152, 1838. — Syn.: *Spiraea aruncus* L. Sp. Pl. 490, 1753. — *Aruncus aruncus* (L.) KARSTEN Deutsche Fl. 779, 1882, nom. inval. — *A. sylvestris* KOSTEL. Ind. Pl. Horti Bot. Prag. 15, 1844, nom. nud. — *A. dioicus* (WALTER) FERNALD sensu auct. eur.

Poznámka: Jméno *Aruncus dioicus* (WALTER) FERNALD 1939 není pro naše rostliny přijatelné. Je sice založeno na nejstarším nomenklatoricky použitelném jménu *Actaea dioica* WALTER 1788, ale to se vztahuje na severoamerické rostliny, které podle novějších zjištění nejsou druhově totožné s evropskými.

Exsikáty: PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 637 (ut *Sanguisorba officinalis* L.), no 1055. — TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 403. — Extra fines: Fl. Siles. Exs., no 783. — HAYEK Fl. Stir. Exs., no 991.

Vytrvalé, statné, (0,5—) 0,7—2,0 m vys. byliny s mohutným vícehlavým dřevnatým oddenkem a přímou, jednoduchou nebo chudě větvenou, lysou nebo jen v květenství ± řídce pýřitě chlupatou lodyhou. Listy dl. řapíkaté (řapík při bázi pochvovitě rozšířený), v obrysu trojúhelníkovité, trojeně 2—3 × zpeřené, koncový lístek poměrně dlouze, ostatní krátce řapíčkaté až ± přisedlé, všechny lístky šir. až podlouhle vejčité, většinou protažené v dlouhou špičku, na bázi zaokrouhlené, uťaté nebo mělce srdčitě vykrojené, na okraji nestejnoměrně 2 × ostře pilovité, lysé nebo na obou stranách a zvl. na rubu na žilkách řídce pýřitě chlupaté. Květy v koncových, širokých a až 50 cm dlouhých jehlancovitých, na vrcholu ± převislých latách složených z mnoha dlouhých, úzkých, ± klasovitých hroznů; samčí laty hustokvěté, samičí řidší, květní stopky ca 0,5 mm dl; kališní cípy trojúhelníkovité, ca 1,5 mm dl.; prašníkové květy s obvejčitými až úzce obvejčitými, 1,5—2,0 mm dl. žlutavě až okrově bílými korunními lístky, s 20—30 tyčinkami o dl. (3—4 mm) nitkách a se zakrnělými plodolisty; pestíkové květy s úzce obvejčitými, 1,2—1,5 mm dl., čistě bílými korunními lístky, (2—) 3 (—4) plodolisty a velmi krátkými staminodiálními tyčinkami. Zralé měchýřky podlouhlé, 2,5—3,0 mm dl., na nicích, 1,0—1,5 mm dl. stopkách, lysé, hnědé, na vrcholu protažené v krátkou, vně ohnutou pačnělku. Semena ± plochá, v obrysu podlouhle vřetenovitá až čárkovitě kopinatá, ca 2 mm dl., hnědá, na okraji s kožovitým lemem. V—VII. Hkf.

$2n = 18$ (extra fines)

Ekologie a cenologie: Stinné listnaté, smíšené a jehličnaté lesy (zejména suťové), lesní rokle a žleby, křovinaté břehy a pobřežní vysokobylinné nivy lesních potoků a říček, stinné zarostlé skály a kamenité lesnaté stráně, řidčeji na vlhkých pasekách a lesních loukách; většinou na stanovištích s poměrně vysokou vzdušnou vlhkostí. Nejčastěji na živinami bohatých a většinou mělkých hlinitých, jílovitých a kamenitých půdách. Diagnostický druh svazu *Tilio-Acerion* (zvl. asociace *Arunco-Aceretum* MOOR 1952) nezřídka také v některých společenstvech svazů *Alno-Ulmion* (zvl. v asociaci *Arunco sylvestris-Alnetum glutinosae* TÜXEN 1957), řidčeji i *Fagion* a *Adenostylion*. Za příznivých podmínek někdy poměrně dlouho přetrvává ve smrkových monokulturách.

Rozšíření v ČR: Na velké části území, především v chladnějším mezofytiku a v oreofytiku. Výskyt v nižších polohách (poměrně dosti častý v teplejším mezofytiku, velmi vzácný v termofytiku) je téměř výhradně omezen na území s členitějším reliéfem a zvl. na hlouběji zařízntá a zalesněná údolí potoků a řek. Suprakolinní až montánní stupeň, v kolinním velmi vz. (min.: Pravčická brána u Hřenska, ca 130 m; max.: Velká kotlina a úbočí Praděda v Hrubém Jeseníku, ca 1 300—1 350 m). — Mapy: ŘEZNÍČEK in HENDRYCH Acta Univ. Carol.-Biol. 1977: 158; SLAVÍK in Květ. ČSR 1: 80, 1988.

*) Zpracoval M. Smejkal

Searchable PDF created by OCR.space (Free Version)

T: 3. Podkruš. pán. (okolí Chomutova; zčásti druhotný výskyt?), 4. Loun.-lab. střed. (Sebuzín), 6. Džbán (Bílichovský revír), 7. Středočes. tab. (Unhošť), 14. Cidl. pán. (Vokšice u Nového Jičína), 16. Znoj.-brn. pah. (místo zvané Dlouhý Sobes u Hnanic v údolí Dyje). – M: rozšíření velmi nerovnoměrné; relativně největší množství lokalit a největší plošné rozšíření je ve fyt. o. 28. Tep. vrchy, 32. Křivokl., 35. Podbrd., 37. Šum.-novohr. podh., 40. Jihočes. pah., 41. Stř. Povlt., 42. Votic. pah., 45. Verneř. střed., 46. Lab. písk., 59. Orl. podh., 64. Říčan. ploš., 73. Hanuš.-rychleb. vrch., 75. Jes. podh., 76. Mor. brána [doklady chybějí z fyt. o. 22. Halštr. vrch., 23. Smrč., 24. Hor. Poohří, 27. Tachov. bráz., 33. Branž. hv. (patrně jen druhotný výskyt), 36. Horaž. pah., 39. Třeboň. pán., 44. Mileš. střed., 51. Polom. hory, 52. Ral.-bez. tab., 70. Mor. kras, 77. Středomor. Karp., 78. B. Karp. les.]. – O: v celé oblasti, ale s velmi nerovnoměrnou četností výskytu; nejhojnější ve fyt. o. 88. Šum., 89. Novohr. hory, 97. Hr. Jes., 99. Mor.-slez. Besk. [doklady chybějí pouze z fyt. o. 91. Žďár. vrchy, 94. Tepl.-ad. sk.].

Původnost některých výskytů zvl. v nižších polohách je sporná, protože druh občas zplaňuje ze zahrad a je také vysazován ve volné přírodě. Doložené, ale bezpochyby druhotné výskyty jsou známé z následujících fyt. o.: 3. Podkruš. pán. (Červený Hrádek; Teplice), 11. Stř. Pol. (Brandýs nad Labem), 12. Dol. Pojiz. (Mladá Boleslav), 13. Rožď. pah. (Loučeň), 16. Znoj.-brn. pah. (Brno-Pisárky; Brno-Bystrc; Brno-Obřany), 18. Jihomor. úv. (Uherské Hradiště), 21. Haná (Kostelec u Holešova), 33. Branž. hv. (Chudenice), 38. Bud. pán. (České Budějovice), 48. Luž. kotl. (Liberec, dříve snad původní), 78. B. Karp. les. (Luhačovice; Starý Hrozenkov).

Celkové rozšíření: Západní, stř. a v. Evropa, na západě po Západní Alpy, Juru a Vogézy, na východě roztroušeně do stř. Ukrajiny a Rumunska, na severu přibližně po 51–52° s. š., v j. Evropě jen v horách (Pyreneje, Apeniny, pohoří z. a stř. části Balkánského poloostrova); Kavkaz, Himálaj. – Mapy: Meusel et al. 1965: 207; Hultén FA 1968: 595; Hultén CP 1971: 147.

Význam: Jako ozdobná trvalka nepříliš často pěstovaná v zahradách a v parcích.

86. *Amygdalaceae* D. Don – mandloňovité *)

Syn.: *Rosaceae* subfam. *Prunoideae* Focke in Engler et Prantl; *Drupaceae* DC. in Lam. et DC.

Lit.: Kohr K. (1923): Sero-diagnostische Untersuchungen über die Verwandtschaftsverhältnisse innerhalb des Rosales-Astes der Dikotyledonen. Bot. Arch., Königsberg, 3: 30–60. – Mauritzon J. (1939): Contribution in the embryology of the order Rosales and Myrtales. Acta Univ. Lund. 35: 1–121. – Rouffa A. S. et Gunckel J. E. (1951): A comparative study of the vegetative shoot apices in the Rosaceae. Amer. J. Bot. 39: 713–719. – Huber H. (1963): Die Verwandtschaftsverhältnisse des Rosifloren. Mitt. Bot. Staatssamml. München 8: 219–538. – Kania W. (1973): Entwicklungsgeschichtliche Untersuchungen an Rosaceenblüten. Bot. Jahrb. 93: 175–246. – Surányi D. (1974): Correlation between gynoecium and androecium in Prunoideae species. Acta Bot. Acad. Sci. Hung. 20: 379–388.

Opadavé nebo vz. vždyzelené keře nebo stromy. Listy střídavé, řapíkaté, jednoduché, celistvé, s palisty nejčastěji opadavými. Vernace listů zpravidla složená nebo svinutá. Češule zvonkovitá až válcovitá. Květy jednotlivé, v párech, hroznech, svazečcích nebo zdánlivých okolících na jednoletých větévkách. Květy oboupohlavné, pravidelné. Kališních a korunních lístků zpravidla 5; tyčinek 10–20 i více ve dvou kruzích, volné; semeník svrchní, nejčastěji jeden, jednopouzdrý s 2 vajíčky a s jedinou čnělkou zakončenou ± kulovitou bliznou. Plod dužnatá nebo zasychavá peckovice s tvrdým, dřevnatým endokarpem. Semena bez endospermu. – Asi 12 rodů se 450 druhy rozšířenými po celém světě, především však na s. polokouli.

Poznámka 1: Většina na jaře kvetoucích druhů (zejména *Prunus spinosa, Cerasus avium, C. vulgaris, Padus avium, Padellus mahaleb, Armeniaca vulgaris, Persica vulgaris* atd.) patří mezi důležité medonosné rostliny.

Poznámka 2: V zástupcích čeledi se obecně vyskytují toxické kyanogenní glykosidy (amygdalin v semenech a prunasin aj. i v ostatních částech).

1a Květy v hroznech 2
b Květy jednotlivé, po 2 (–3) nebo ve zdánlivých okolících 4
2a Listy vždyzelené, kožovité, nejčastěji podvinuté, celokrajné nebo oddáleně pilovité . . . . . **5. *Laurocerasus***
b Listy opadavé, měkké až tuhé, ploché, na okrajích hustě pilovitě, zpravidla drobně zubaté . . 3
3a Květy v hroznech, plodenství zpravidla převislá . . . . . **3. *Padus***
b Květy v chocholičnatých hroznech, plodenství přímá . . . . . **4. *Padellus***
4a Plody zřetelně stopkaté, lysé, po 1–6, nejčastěji ve zdánlivých okolících . . . . . **2. *Cerasus***
b Plody přisedlé nebo krátce stopkaté, lysé nebo chlupaté, jednotlivé nebo v párech, popř. po 3 (–5) 5
5a Květy velké, zpravidla 2–3 cm v průměru, bílé, růžové až načervenalé; plody velké, chlupaté, vz. lysé, potom však s peckou hluboce rýhovanou. 6
b Květy malé až stř. velké, zpravidla 1,5–2,0, vz. 2,5 cm v průměru, bílé až slabě nazelenalé; plody

*) Zpracoval J. Chrtek

Searchable PDF created by OCR.space (Free Version)

Tab. 97: 1 *Spiraea media*, 1a – list, 1b – část lodyhy. – 2 *S. chamaedryfolia*, 2a – list. – 3 *Aruncus vulgaris*, 3a – část plodenství.

Searchable PDF created by OCR.space (Free Version)

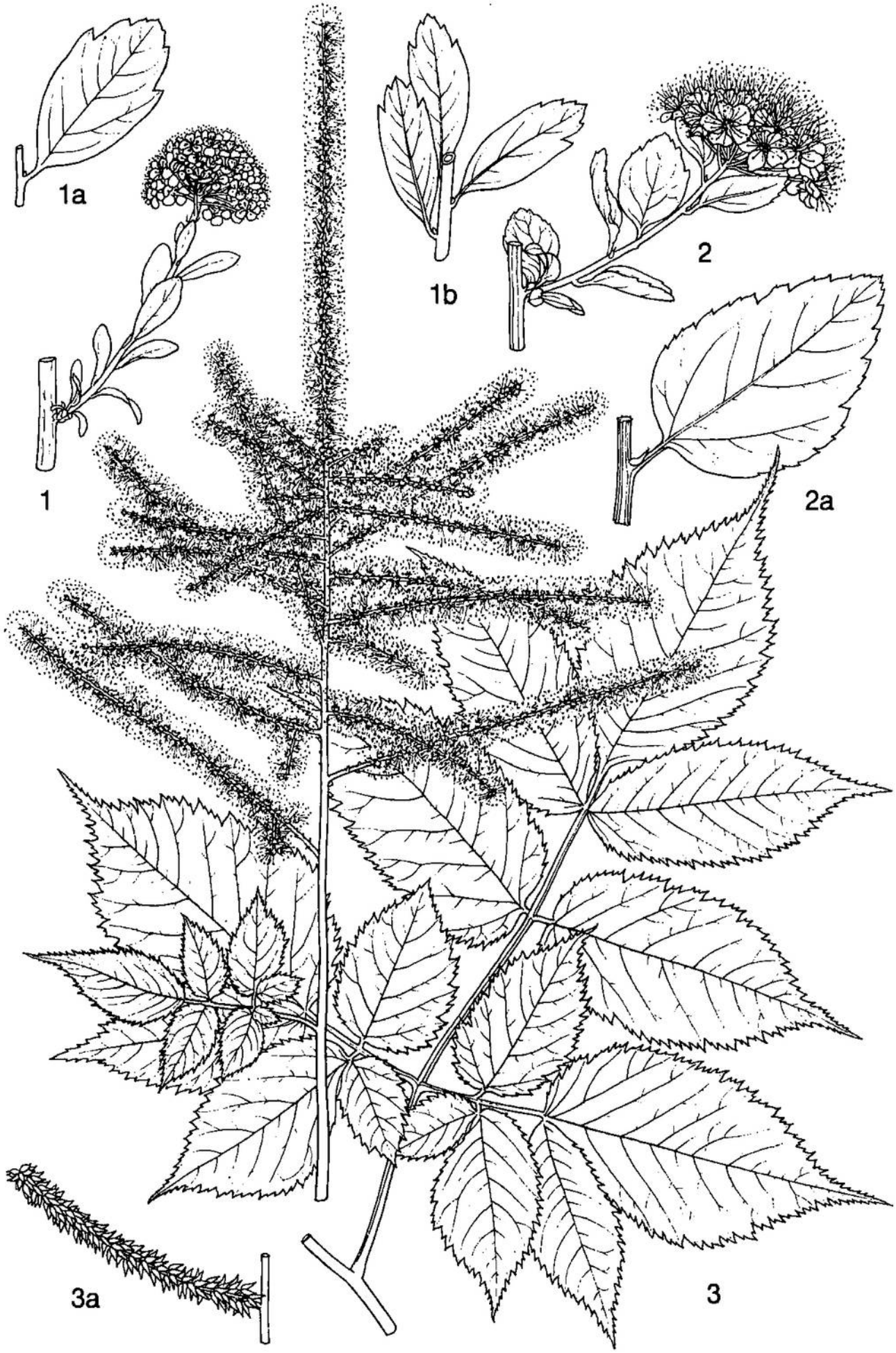

Searchable PDF created by OCR.space (Free Version)